

ASIA: Kieliryhmien kuuleminen kielikertomukseen 2021

1. Digitalisaatio

Miten arvoitte, että kielelliset oikeudet toteutuvat viranomaisten digitaalisissa palveluissa ja miten digitaalisten viranomaispalveluiden kielellinen saatavuus on yleisellä tasolla turvattu? Mitä keskeisiä edistysaskeleita ja/tai haasteita näette tämän osalta?

Tietoa on harvoin kansallisilla viittomakielillä tarjolla tai sitä lisätään vasta, kun asiasta muistutetaan, joskus useampaan otteeseen. Hyvänä esimerkkinä THL:n vammaisten henkilöiden väkivaltakokemuksia kartoittava tutkimus, joka on ollut avoinna 10.5.–30.6.2021 suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Selkokielinen ohjeistus lisättiin kyselyn alkuvaiheessa sivuille linkkinä. Viittomakielinen ohjeistus saatiin erikseen pyytämällä 14.6.2021 eli merkittävästi myöhemmin mutta kyselyaikaa viittomakielisille ei pidennetty.

Viittomakielisten kielelliset oikeudet toteutuvat viranomaisissa lähinnä välillisesti, tulkkauksen kautta. Viranomaiset itse eivät järjestä tulkkausta vaan viittomakieltä käyttävä joutuu itse tilaamaan tulkin Kelan tulkkauspalveluista. Näin tapahtuu asioinnissa sekä virastossa käydessä että digitaalisesti.

Saavutettavuus on velvoite, joka toteutuu viittomakielisille netissä pääosin tekstityksen muodossa. Koska sähköisen viestinnän palvelulaki antaa mahdollisuuden esimerkiksi seminaarien tekstityksen lisäämiselle 2 viikon sisällä, joka käytännössä on osoittautunut porsaanreiäksi: kun videon poistaa 2 viikon sisällä, ei sitä tarvitse tekstittää. Tätä ovat jopa ministeriöt käyttäneet hyväkseen.

2. Poliisi ja pelastustoimi

Miten arvoitte, että kielelliset oikeudet toteutuvat poliisin ja pelastustoimen palveluissa ja miten viranomaispalveluiden kielellinen saatavuus on yleisellä tasolla turvattu? Mitä keskeisiä edistysaskeleita ja/tai haasteita näette tämän osalta?

Keskeisenä uudistuksena on Kelan ja Häätäkeskuslaitoksen viittomakielisen hätäpuhelun pilotti (kesäkuu 2021 - kesäkuu 2022), jonka heikkoutena on pilotin aukioloaika (ma-pe klo 8-16). Aukioloaikoja laventamalla ja sijoittamalla edes jokin ajoista myös viikonloppuun sekä iltaan saataisiin todenmukaisempi näkemys viittomakielisen hätäpuhelun tarpeelle. Pilotti on kuitenkin kielellisestä näkökulmasta edistysaskel avun hälyttämiseen yhdenvertaisesti. Palvelu on tarjolla vain suomalaisella viittomakielellä.

Yleisellä tasolla poliisin ja pelastustoimen puolella viittomakielisten kielelliset oikeudet toteutuvat pääosin heikosti, sillä suoraan viittomakielistä palvelua näissä ei saa kuin yksittäisten työntekijöiden osaamisen perusteella. Harva työntekijä itse osaa viittoa. Poliisi kuitenkin tilaa herkästi viittomakielen tulkin esim. kuulusteluihin oma-aloitteisesti, joten viittomakieltä käyttävä tulee muista viranomaisista poiketen kuitenkin kohdelluksi niin, että hän saa tietoa ja tulee kuulluksi omalla kielellään.

3. Opetus

Onko ja millä tavoin kieliryhmänne kielellisiin tarpeisiin vastattu opetuksen alalla? Mitä keskeisiä edistysaskeleita ja/tai haasteita näette tämän osalta?

Marinin hallitusohjelmakirjaus: Selvitetään **varhaiskasvatuksen** ja **perusopetuksen** lainsäädännön päivitystarpeet viittomakielilain ja YK:n vammaissopimuksen mukaiseksi.

Varhaiskasvatuksen osalta AVI:t ovat selvittäneet päivitystarpeita, mutta perusopetuksen osalta viittomakieliasiat oletettavasti kulkevat osana Oikeus oppia -hanketta. Tähän mennessä Kuurojen Liittoon ei ole tullut asiaan liittyviä tiedusteluja tms. eikä asia ole tullut esille Oikeus oppia -hankkeen kansallisen foorumin tähänastisissa kokouksissa (poislukien Selin-Grönlundin maaliskuussa 2021 pitämä Vammaisfoorumin kommenttipuheenvuoro, joka sivusi aihetta). Opetushallitus selvitti tilannetta lukuvuoden 2013-14 osalta ja KL asiakasneuvontaan tulleiden yhteydenottojen perusteella on selvää, että toimeenpanon osalta tilanne on edelleen epäselvä.

Oikeusministeriön teettämä Viittomakielibarometri 2020 käsittelee jonkin verran opetukseen liittyviä kysymyksiä, mutta sen tuloksia tulkittaessa on merkillepantavaa se, että vastaajiksi ovat todennäköisesti hakeutuneet sujuvimmin kaksi- tai monikieliset viittomakielen käyttäjät. Tämä on saattanut jättää esimerkiksi osan maahanmuuttajataustaisista tai heikomman koulutustason omaavista vastaajista kyselyn ulkopuolelle.

Viittomakieli lisättiin perustuslain pykälään 17 vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa ja perusopetuslakia (628/1998) uudistettiin pian sen jälkeen. Sekä lapsen oikeuksien sopimus että vammaissopimus kehottavat sopimusvaltioita turvaamaan vammaisten lasten ja kielivähemmistöihin kuuluvien lasten osallisuuden opetuksessa.

Opetuslainsäädännön painotukset ovat vammaisuuden näkökulmassa, mutta viittomakielen merkitystä täysipainoisena kielenä ei tunnisteta eikä tunnusteta käytännön toimenpiteiden tasolla. Viittomakielisten oppilaiden asema perusopetuksessa määräytyy ensisijaisesti kuulovamman perusteella. Perusopetuslain 10 §:n 2 momentissa todetaan opetuskielistä, että kuulovammaisille tulee tarvittaessa antaa opetusta myös viittomakielellä. Viittomakielinen kuuleva oppilas puolestaan rajautuu viittomakielellä annettavan opetuksen ulkopuolelle, sillä hän ei täytä kuulovammaedellytystä.

Perusopetuslain 12 §:ssä säädetään äidinkielen opetuksesta. Äidinkielenä opetetaan oppilaan opetuskielen mukaisesti suomen, ruotsin tai saamen kieltä. Äidinkielenä voidaan huoltajan valinnan mukaan opettaa myös romanikieltä, viittomakieltä tai muuta oppilaan äidinkieltä. Viittomakielisten kuurojen ja eriasteisesti kuulovammaisen oppilaan saaman viittomakielen opetuksen toteutumisessa on todettu olevan käytännön ongelmia esim. viittomakielen opettajien vähäisyyden vuoksi. Viittomakielisen kuulevan eli coda-oppilaan opetuskieli on yleensä suomi tai ruotsi, ja äidinkielenä opetetaan perusopetuslain 12 §:n 1 momentin mukaisesti suomea tai ruotsia. Coda-oppilaan on usein vaikea saada viittomakieli ja kirjallisuus -oppimäärän opetusta äidinkielenä opetettavan suomen tai ruotsin kielen opetuksen rinnalla.

Viittomakieli ja kirjallisuus -oppimäärän opetusta kaikkien viittomakielisten oppilaiden osalta hankaloittaa toisinaan se, ettei **opetusministeriön asetus (1777/2009)** vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista sisällä nimenomaisesti viittomakielen opettamista koskevaa sääntelyä. Opetuksen järjestämistä hankaloittaa myös se, että erittäin harvoin kunnissa on useita samaan ikäluokkaan kuuluvia viittomakielisiä oppilaita eikä coda-oppilaita tunnisteta tai ymmärretä laskea tähän ryhmään kuuluviksi.

Kuurojen Liiton tietoon tulleissa tapauksissa on yleistä, että viittomakielisen kuuron tai eriasteisesti kuulovammaisen lapsen kuvitellaan selviytyvän opinnoistaan yksinomaan kuulon apuvälineiden

varassa, tukiviittomia käyttävän koulunkäynninohjaajan tuella tai tulkkauksen välityksellä. Osa kunnista joutuu tyytymään näihin ratkaisuihin, koska viittomakielentaitoista henkilöstöä ei ole saatavilla tai sitä ei löydetä. Viittomakielisiä kuuroja myös harvoin palkataan opettajiksi. Tulkkaus tai muut em. keinot eivät kuitenkaan korvaa omalla äidinkielellä annettua opetusta.

Vaativan erityisen tuen kehittämissryhmän loppuraportin mukaan ”Vaativaa on oppilaiden tarpeet ja monialaisuus.” (OKM 2017:34, 34). Viittomakielisten kuurojen opetuksen voi tulkita sisältyvän vaativan erityisen tuen piiriin, vaikka viittomakielisyyttä ei mainita nimenomaisesti. Vaativaa erityistä tukea nimittäin määritellään yhtäältä oppimishaasteiden syyn perusteella (esimerkiksi vaikeavammaisuus) ja toisaalta tukitoimien tarpeen tai usean samanaikaisen tarpeen näkökulmasta (esimerkiksi tulkkaus) (TUVET-hanke 2020). Viittomakielinen opetus on em. raportissa mukana luettelossa, johon on koottu perusopetuksen *tukimuotoja* (mt., 76). Tukimuotoon rinnastaminen viittaa siihen, että kyse ei olisi opetuksen kielestä samalla tavoin kuin vaikkapa ruotsin- tai ranskankielisessä opetuksessa, joka ymmärretään usein omakieliseksi opetuksesi.

Korona-ajan haasteiksi on noussut maskien käyttö, sillä maski peittää suurelta osin kasvojen ilmeet ja suun liikkeit, jotka ovat oleellisia viittomakielen osia. Tämä vaikeuttaa sekä opettajan opetuksen että tulkkauksen seuraamista.

4. Mikä on Suomessa asuvan kieliryhmänne koko?

Kuurojen Liiton arvion mukaan Suomessa on noin 5500 äidinkieleltään viittomakielistä henkilöä, joista noin 3000 on kuuroja, huonokuuloisia tai kuurosokeita, jotka käyttävät viittomakieltä tunto- ja liikeaistin välityksellä. Noin 100 viittomakielisistä kuuroista on suomenruotsalaisia, ja he käyttävät suomenruotsalaista viittomakieltä. Osa äidinkieleltään viittomakielisistä on ns. kuulevia henkilöitä, jotka ovat kasvaneet viittomakieltä käyttävässä perheessä. Kuurojen vanhempien kuulevista lapsista osa on kaksikielisiä, että viittomakieli on heidän toinen äidinkieltensä. Heistä käytetään myös lyhennettä coda (children of deaf adults) ja kuurojen henkilöiden kuulevista sisaruksista voidaan käyttää nimitystä soda (siblings of deaf adults). Arviointi pohjautuu mm. Kelan tulkkauspalvelujen käyttöä koskevaan tilastotietoon sekä muihin väestöä koskeviin tilastoihin.

5. Millaiseksi koette Suomessa vallitsevan kieli-ilmapiiirin?

Viittomakielisten oikeudet näyttäytyvät lainsäädännössä ja ohjeistuksissa pääosin vammaisuuteen pohjautuen, oikeuksien turvaamiseksi nähdään riittävän tulkkauksen (tai vanhakantaisesti monessa laissa ”tulkkitsemisen”) järjestäminen. Tulkkaus ei kuitenkaan Kuurojen Liiton näkemyksen mukaan ole suoraan kielellisten oikeuksien turvaaja vaan enemmänkin nähtävissä yhdenvertaisuuslain tarkoittamana kohtuullisena mukautuksena.

Historiallisesti – ja osin edelleenkin – viittomakieltä ei ole ymmärretty kieleksi ja sen käyttöä on pidetty yksilön kehitykselle jopa vahingollisena, sillä sen on ajateltu muun muassa erottavan kuurot ihmiset muista ihmisistä. Negatiiviset asenteet viittomakielen käyttöä kohtaan näkyvät jo silloin, kun lapsen kuulovamma todetaan neuvolassa tai synnytyssairaalassa. Kuulon kuntoutuksen keinoista ja valituista apuvälineistä riippumatta kuntoutusprosessin rinnalla on varmistettava, että lapsi saa omaksua ja käyttää viittomakieltä varhaislapsuudesta lähtien. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on tehnyt kuulokeskuksille suunnatun kyselyn alkuvuonna 2021, jolla valtuutettu selvitti, millä tavalla kuulovammaisen lapsen perheelle annetaan tietoa kuulovammasta, kuulon kuntoutuksesta ja viittomakielestä. Kyselyn tuloksia ei ole vielä julkaistu.

Kuurojen Liiton tietoon tulee ajoittain yksittäisten henkilöiden kokemuksia erityisesti sosiaali- ja terveyspalveluissa. Viittomakielen merkitystä vähätellään, kieltäydytään tilaamasta tulkkia ja vaaditaan kuuroilta huulilталukua ja puhumista. Viranomaiset hyvin helposti kokevat, että kyseessä on niin pieni ja marginaalinen asia, ettei se vaadi ylimääräistä resursointia. Asia koetaan vaikeaksi järjestää pääosin siksi, ettei ymmärretä viittomakielen merkitystä yksilölle.

Koronan alkuvaiheessa viittomakielen tulkin näkyminen valtioneuvoston suorissa tiedotustilaisuuksissa kirvoitti osin kiivastakin keskustelua siitä, miksi tulkin sijasta tilaisuuksia ei tekstitetä, sillä tekstitys palvelisi suurempaa katsojaryhmää. Tämä indikoi yleistä negatiivista asennetta viittomakieliä ja vammaisuutta kohtaan.

6. Onko teillä muita huomioita, joita haluaisitte tuoda oikeusministeriön tietoon kielikertomuksen osalta? Esimerkiksi millaiseksi koette tulkkauspalveluiden toimivuuden?

SOTE-uudistuksen valmistelussa viittomakielisten kielelliset oikeudet ovat edelleen olleet liian vähäisellä huomiolla. Koska viittomakieltä ei nimenomaisesti nostettu kielellisten oikeuksien pykälään, eivät viittomakielisten kielelliset oikeudet tule tosiasiallisesti toteutumaan jatkossakaan. Lainvalmistelussa johtavana ajatuksena on, ettei uusia oikeuksia luoda kielellisten oikeuksien osalta. Viittomakielisten oikeutettu odotus on se, että jo perustuslakiuudistuksesta v.1995 lähtien annetut oikeudet vihdoinkin toteutuisivat siinä laajuudessa kuin lainsäätävä on tarkoittanut.

Viranomaisten tietoisuutta tulkkauspalvelun järjestämisvastuusta tulee edelleen lisätä etenkin sosiaali- ja terveyspalveluissa. Kuurojen Liitto ry on ehdottanut, että samalla, kun maassamme tehdään sosiaali- ja terveyspalveluiden rakenneuudistusta, alueittain tehtäisiin sote-ammattilaisten viittomakielen osaamisesta kartoitus. Näitä viittomakieltä osaavia ammattilaisia tulisi hyödyntää alueen viittomakielisten asiointitarpeisiin. Tarve kartoitukselle on yhä olemassa ja sopiva taho sitä tekemään voisi olla THL.

Korona-aika pakotti myös Kelan tulkkauspalvelut hyödyntämään digitaalisuutta tehokkaammin ja sallimaan etätulkkauksen käytön. Se paransi joidenkin erityisesti haja-asutusalueilla asuvien mahdollisuutta saada tulkki myös lyhyellä varoitusaajalla sekä lisäsi pandemiatilanteessa terveysturvallisuutta. Etätulkkaus ei kuitenkaan sovi kaikkiin tilanteisiin eikä kaikille asiakasryhmille. Kaikilla ei myöskään ole sopivaa laitteistoa tai osaamista, jotta voisivat hyödyntää etätulkkausmahdollisuutta, vaikka tahtoa olisikin. Tätä tulee jatkossakin kunnioittaa ja antaa asiakkaalle valta päättää, milloin tulkkaus toteutetaan etätulkkauksena ja milloin tulkin on välttämätöntä tulla paikalle.

Kelan uusi tulkkauspalvelun hankintakausi alkoi 1.4.2021 ja siitä päätellen, miten vähän uusista hankintakauden käytännöistä on tullut yhteydenottoja Kuurojen Liittoon, tulkkauspalvelu toimii tällä hetkellä asiakkaille suhteellisen ongelmitta.

Helsingissä 28.6.2021

Kaisa Alanne, johtaja